

Komplett ódium

Megjegyzések és kérdések a „KAFafisz”*-korpuszról**

1a. A fedél és a fedélborító betűsorai Kovács András Ferenc egy újabb kötetét sejtetik (kínálják is tulajdonképp): közvetlenül neve alatt áll a cím, míg az alcím csak jókora helykihagyással, színbelileg eltérően, kiugratva következik utánuk. De (talán) nem erről van szó ennek a könyvnek az esetében: nem Kovács egy újabb verseskönyvéről. Talán nem. Hanem, mint az a fülszövegből kiderül, „egyfajta rendhagyó főhajtásról az alexandriai görög költő [...] szelleme és rejtélyes életműve előtt”.

I. Vagyis, miről van itt szó végső soron? Műfordítás-gyűjteményről? Vagy valamiképpen mégis saját verseskönyvvel tiszteleg valaki az alexandriai mester előtt? Mit tartunk hát a „rendhagyó főhajtásról”? Intertextuális csenések sorozatát tartalmazza a Hazatérés Hellászból? Vagy csak kisiklatott, túlburjánzott atültetéseket?¹

1b. Aligha. Viszont a szennycímlapon és a címlapon már cím–alcím egymáshoz rendelése tapasztalható; ezeken a helyeken a Marosvásárhelyen élő magyar íróra való utalás távolibb tipográfiaiilag, és ez a szerzői jelenlét érezhető jelentésileg is szervesen(ebb)nek a másik két, egymás szoros közelségében elhelyezkedő paratextuális informá-

* Szóhasználatunk egyedi, illetve jelen dolgozatunkra korlátozódóan egyszeri kíván lenni, máskülönben nem tartjuk helyesnek azt a kedélyes, fraternizáló és a teljesítményelvű szövegértelmezésre nézvést elkomolytalanító hatású gyakorlatot, amely Kovács András Ferencet „KAF”-ként jelöli.

** A dolgozatban nem vagy nem részletesen tárgyalt, ám valamely olvasónkban felmerülő további, vonatkozó kérdésekben a (nemzetközi) Kavafisz- és Kovács-szakirodalom adatai és megállapításai az irányadók – ámdé itteni funkciójukban (megállapításaink virtuális meghosszabbításaként) természetesen mindenkor úgy felfogva, ahogyan, amilyen irányból és persze, mindenekelőtt amennyiben egyes momentumai szövegünk okfejtéséhez, logikájához, szelleméhez illeszkednek.

1 Ezen a ponton kissé elővételezzük lényegileg csak később kifejteni szándékolt véleményünket, de mit tehetünk?! Nem kapunk explicit eligazítást azzal kapcsolatban, mi is feltethető meg textuálisan ama fránya „rendhagyó főhajtásnak”? Illetőleg bizonytalan feltételezéseink lehetnek ezzel kapcsolatban, mindaddig, amíg rabszolgamunkával nem állapítjuk meg a szerző – még mindig csak – valószínűsíthető szándékát, pontszerűen-vázlatosan rekonstruálva munkaeljárását. Ez maximum szűrőpróbaszerűen lesz lehetséges számunkra,

ció mellett, lévén az „átiratokat” készítő személy a szerzőségi konvenció szerint a műfordítóhoz áll közelebb, nem pedig valamiféle eredeti alkotóhoz.

1c. Véleményünk szerint a második megoldás a helyes (korrekt), ugyanakkor az elsőhöz képest észlelhető változás formálisan anomáliát, diszkrepanciát hoz létre a kettő között, ami önmagában nem szerencsés jelenség.

II. Tehát mint átköltőnek nem is a különböző címlapokon kellene szerepeltetni a nevét, hanem a belső borítóoldal hátlapján, ott, ahol normál esetben az átültető munka kiindulópontjául szolgáló eredeti művek megjelenési adatai olvashatók? Mert egyébként mi is az átirat? Nem valamiféle nagyon szabad, igazából már „elszabadított” műfordítás? (De legalábbis az adott nyelven keletkezett adott szöveg ismerete alapján, annak nyomán keletkezett célnyelvi [jobbára anyanyelvi] után-alkotás.)

2a. Visszatérve az eredeti művek keletkezési-megjelenési adataira – ilyesmit ebben a könyvben nem találunk. Amint eredeti szövegek sem bukkannak fel a Kovács-féle kialakítások mellett; nem bilingvis a kötet (amit ha nem is lehet kimondottan kifogásolni, a filológiai alázat és – különösen a külső címlap félrevezető hatású sejtetésének viszonylatában – korrektség szempontjából problémás, és nem teljességgel magától értődő akkor sem, ha a Kovács-alkatú szerző egészséges öntudattal rendelkezik). Meg van adva ellenben a versek, mármint a kötetbe felvett átköltések „eredeti helye Kavafisz életművében”. Ebből kiderül, hogy a *Megtagadott versek*, az *Elismert versek*, a *Hátrahagyott versek*, valamint a *Két athéni füzet* életmű-rétegeiből származnak az itt átvett-átdolgozott anyagok, mégpedig összességében, átfogóan (mármint az említett verscsoportok halmazait átmet-szően) az 1892 és 1933 közé eső időperiódus megfelelő szövegrétegeiből. S Kovács András Ferenc-i összeállításként nem tagolódnak ciklusokra; az egyes darabok „megírásuk vagy közlésük időrendjében, folyamatosan követik egymást, mintegy magát az időt, a formálás és a költészet folyamatát kínálva olvasmányul”.

hiszen itt interpretatív erőfeszítéssel mintegy az el nem végzett vagy „elkent” szerzői munkát kellene helyettesíteni.

III. *A művek keletkezési sorrendje amolyan kvázi szerkesztési elvként mármost minek a megállapítására elég lényegében? Miféle poétikai alakulásrendére?! Ha annyira eltérő (szerzői) értékelésű és talán ténylegesen különböző értékű darabokról van szó, mint amennyire differenciáltan, felülvizsgálólag járt el maga Kavafisz saját lírai darabjainak osztályozásakor; akkor mivel indokolható érdemben, hogy a kiválasztott anyag textusai lényegileg ellenőrizetlen szisztémájú, sőt nagyjából kaotikus-esetleges egymás mellé sorakoztatása történik a magyar nyelvű kölcsönző részéről?*

2b. A közelmúlt másik magyar nyelvű Kavafisz-eseménye, a Déri Balázs szerkesztette fordításgyűjtemény² még a korai, a kiadatlan és a befejezetlen versek szerzőjéből építi fel az „ismeretlen Kavafiszt”. Aki itt mindössze kiegészítőleg van jelen: a szerkesztő a megjelölt időperiódusokban nem túlzottan meglepő módon mindig „verseket” sorakoztat fel, míg nem az utolsó ciklusban magának az annyira áhított „ismeretlen Kavafisznak” a munkái következnek (értsd: Konsztandinosz P. Kavafisz korábban nem hozzáférhető munkáiból egy jókora csokor) – immár időbeli behatárolás nélkül. Ezzel szemben Kovács kötete általánosabb és elmosódóbb válogatási elvet érvényesít, amennyiben a „hasonlíthatatlan lírai hagyaték magyarul mindmáig ismeretlen verseiből válogatódott egyé”.

IV. *Vagyis a kanonizált 154 darab versből csak azt a 19-et tartalmazza a Kovács András Ferenc kéznyomát magán viselő Kavafisz-verseskönyv, amely az Európa Könyvkiadónál 1968-ban és 1975-ben megjelent összeállításokból kimaradt? (Plusz az említett egyéb kategóriákból válogat?)*

2c. Ha nem is éppen elenyésző, azért nem is túlságosan nagy fáradtsággal éppenséggel össze lehetne vetni a két kötet szövegállományát, ám ennél a végső soron meddő munkánál fontosabb, hogy logikailag pontosan annyi következik az átültető által előadott, az imént idézett legutóbbi megállapításból, amennyit a fenti kérdésekre együttesen adható igenlő válaszból lehet(ne) kiolvasni. Egyfelől ugyanis az „ismeretlenség” (magyarul), másfelől pedig az általában vett, esetlegeségektől (még netalántani önfelfogadási ingadozásoktól is) független „elismertség” (világviszonylatban) merül fel az adott összefüggésben

2 Konsztandinosz P. KAVAFISZ, *Alexandria örök. Válogatott versek*, Kalligram, Pozsony, 2006.

mérlegelendő momentumként – egyebek mellett. Mindebből csak ilyesféle következtetés adódhat.

V. *Vajon miért nem egyértelműbb a fordító-összeállító közlése? A „doctus” fájdalmasan, sokban feleslegesen részletező utószavába, a kötet fellengzősen egzisztenciális címet (Évek Kavafisz életéből) viselő, jobbára kevésbé lényeges adatokat a szakirodalomból pontatlanul visszakérődző zárlatába miért nem fért bele annak felvázolása, milyen víziója is volt készen kapott anyagának megmunkálásakor a kavafiszi „költészeti folyamat”, tehát eme, az 1880-as évektől 1933-ig terjedő, hozzávetőlegesen negyedszázados (!) periódus menetéről és egyáltalán természetéről, amelynek elképzelése szerint egyfajta dokumentálására vállalkozott a szóbanforgó könyvben?*

VI. *Van esetleg valami „takargatnivalója”: nem is fordító? Netán igazából tényleg (csak) saját „költészeti folyamatának” dokumentálása számára a tét?*

3a. Azt persze már korábban elkároltuk, hogy nem „mű-”, ám attól pusztán (át)fordító – ami nem feltétlenül kevés – még lehetne; és pedig művészi hozzáállásának, intencionalitásának veszélyeztetése nélkül is. Ehelyett valami köztes kreatív kategória megvalósítójává válik, ezért feltehetően nem érdemes a verbális teremtés eredetiségének kérdésével hagyományos-formális értelemben foglalkozni aktivitása esetében. Ha azonban így van, az csak annál erőteljesebben veti fel a nyelvkérdést, pontosabban a nyelvkezelés problémáját. A nyelvköziséget, a nyelvhasználat (nyelvhez nyúlás, nyelvekkel dolgozás) etiko-pragmatikáját, a nyelvi források filológiai tisztázását az olvasó színe előtt. Feltűnő, hogy az amúgy igen apró momentumokkal is elbíbelődő „doctus”, aki nemcsak tudálékosan referálja, milyen verscsoportjai vannak a célba vett életműnek, hanem évnvi pontossággal számol be a Kavafisz-edíció alakulástörténetéről is, semmiféle pontosabb utalást nem tesz könyvszeti eredetiére, mélyen hallgat arról, konkrétan mely kiadások alapján dolgozott, fért hozzá megmunkálendő anyagához.

VII. *Vajon olvas-e Kovács András Ferenc újjörögül?*

3b. Elvileg minden további nélkül ki lehetne nézni belőle efféle ismereteket, hiszen lírájának forrásai (is) jelentős mértékben a világirodalomban, nemzetközi kultúratörténeti mintázatoknál találhatók, s az angol-francia nyelvű szakirodalom megállapításait és néző-

pontjait hitelesnek tetsző szenvedéllyel ismerteti a vizsgált könyvben (az egyetemen magyar–francia szakot végzett). Ugyanakkor az ilyen nyelvtudás konkrét-szorosabb szinten nem csupán ritkasága és korlátozottsága miatt érdemelne meg az említést³ (nem beszélve Kovács „egészséges” öntudatáról, amely szinte bizonyosan előrukkolna e képességgel, amennyiben bírná), hanem azért is, mert jelen esetben szigorúan alapozó értéke van a dolog meglétének vagy hiányának. Éspedig nem csupán annyiban, hogy a nyelvi működtetés kontextusának síkján a vizsgált kimondó-(kommunikációs)-esztétikai teljesítmény esetleg távolabb kerül (saját eldönthetetlenségén belül) egy úgynevezett „műfordítói” pólustól – annak logikáját követve, hogy aki csupán megbízhatatlanul kontaktálhat az „eredetivel”, annak „átültetései” is megbízhatatlanok lesznek –, ellenben közelebb az önmagában egyébként itt és most, *jelen rétegében* minden valószínűség szerint ominózusnak mondható „önálló költői” pólushoz. Hanem a *könyvkonstituálás* mint olyan, a könyvmű vagy könyvnyi szövegmű vonatkozásában, ami tehát a szövegösszesség nehézkedése, elrendeződése, az egyes írások textuális egyéniségének és egymásmellettségének struktúrája által egészében kirajzolt szerzői arcél minőségét, milyenségét, végső soron *kiséjét* illeti. Ezen a ponton viszszajutunk a bevezető bekezdésünkben felvetett, a könyvet a borítón keresztül érintő kérdéshez vagy problémához, melyet persze most már másképpen: radikálisabban, ontológiaián kell feltennünk, megfogalmaznunk.

VIII. Mi voltaképpen a Hazatérés Hellászból?

4. Kovács András Ferenc Kavafisz-(meg)munkálása összességében vaskos, ám az életmű többi részétől, aktuális, vele keletkezésileg egyívású részeitől stílusosan-retorikailag bizonyosan szeparált új *komp-*

3 A tudós Déri Balázs klasszika-filológusi képesítése mellett sem restell „a legnagyobb halálal” köszönetet mondani Mohay Andrásnak, az ELTE BTK Újgörög Tanszéke vezetőjének „elkiismeretes, pontos, de a költői szabadságot is érző”, lektorilag ellenőrző segítségéért. Mint írja: „Újgörög nyelvismeretem hiányosságaival önélküle nem lett volna merszem a fordításnak nekilátni.” DÉRI Balázs, „...itt alexandriairól ír alexandriai.” = KAVAFISZ, I. m., 276. – *Vajon hol vannak Kovács András Ferenc Mohay Andrásai? Csak névtelen, szóra sem méltatott, futó köszönetet sem érdemlő segítők lennének? Vagy angol, esetleg francia Kavafisz-fordítások alapján dolgozott Kovács?*

*letórium*⁴ az alkotó nyelvi teremtőmunkájának közegében (e közeg egy időbeli periódusában vagy periódus-szegmensében),⁵ amely amőboid, önkéntelenül esetleges *teljesség* (?)! nyomtatási terjedelme és szellemi-textuális tágassága, sokrétűsége egyaránt hozzájárul ahhoz az érzetünkhöz, hogy mindazonáltal és mindenekelőtt egyfajta kerekesség kerül az olvasás során szemünk elé. Egy lazán körülhatárolt, alapjában nyitott, elvileg akár még tovább is bővíthető válogatás, ám éppúgy és éppenséggel már le is zárható (s a hátsó borítóhatár elérésével le is záruló) lírai univerzum. A tekintélyes-monumentális összességnek azonban feltehetően annyira kevés köze van voltaképpen az 1933-ban elhunyt alexandriai (illetőségű) alkotó (eredeti) teljesítményéhez, hogy nem pusztán palimpszesztusnak nem nevezhetők elemei, darabjai, ám egyenesen Kovács András Ferenc életművébe kívánczik – ha nem is közvetlenül, legalábbis frontálisan. Valóságos státusát igen nehéz meghatározni, s itt különbség van a szöveg-individuumok és azok csoportjai, mintázatai, láncolata, véges (?) készlete között (nagyobb mennyiség esetén növekszik a filológiai ellenőrizhetőség, a jelentésbeli bizonytalanság); biztosan szinte csak annyi állítható róla, hogy ez a „KAFafisz-korpusz”. Darabjainak eredete tulajdonképpen homályba vész, perspektivizáltságuk ellenben már világosabb, ugyanakkor mindössze az őket perspektiváló, meggyűró szerzői kéz kevésbé tipikus produktumai. Pastiche-ok ugye nem lehetnek ezek a művek, merthogy – doctusi, filológusi *állításuk*: felfe-

4 A 2000-ben megjelent, kilenc korábbi verseskötetből egy-egy ciklust kialakító, együttesen a „régebbi versek valamivel több mint a felét” felvonultató, plusz egy további versciklust („a tulajdonképpeni *Kompletóriumot*”) tartalmazó *Kompletórium* sajátos címadásával mindenképpen a „komplettség”, tehát a bár nem fizikai, de szellemi teljesség, virtuális „hiánytalanság”, az egész-ség, végső soron a tökéletesség képzetét kívánja felkelteni az olvasóban – nem csekély művészi-szerkesztői öntudatról árulkodva.

5 Alapvető megfigyelés, hogy Kovács András Ferenc egymásra sorjázó versesköteteinek időbeli keletkezéstörténete egymásba átnyúló szövegcsoportokat képez meg, az egyes, gyakran igen eltérő karakterű, retorizáltságú és stílusú kötet-anyagok között időbeli-létrehozási átfedések figyelhetők meg, legalábbis amennyiben hihetünk a könyvek címlapján feltüntetett, évszámokkal gondosan jelezett periódusok információjának. Mármost a Kavafisz-anyag megmunkálása *idején*: közvetlenül előtte vagy azzal párhuzamosan megint több más anyagcsoport, verseskötet-lekerekedés regisztrálható Kovácsnál. Csak ami az önálló publikációk szintjén látszik: *Téli prézli* (2001); *Aranyos vitézi órák* (2002); *Fátyúdalok* (2003); *Tengerész Henrik búcsúzik* (2003); *Porcus Hermeticum* (2004); *Szabadvendég* (2005); *Az überallesbadeni sertésvész* (2005); *Álmatlan ég* (2006).

zetésük, körítésük szerint legalábbis – nem „hamisítványok”,⁶ egy más művész(ete)t, annak termékeit nem imitáló, bárha azt, azokat a sajátához, a saját teljesítmény-futamokhoz építőelemként felhasználó, azokba nyíltan behelyezkedő, amolyan „belemenős” karakterű alkotások – amúgy Kovács magyar szó- és mondatpoétikájának stílárís kéznyomát magukon viselő; igaz, olyan módon, hogy a költő egyéb munkáitól, munka-sorozataitól annyira és olyanforma kontúrossággal különböznek, különülnek el, mint ahogyan eddig csak az úgynevezett Lázár René-versek képeztek egyfajta zárványt az oeuvre-ön belül. Talán Kovács új alkotói periódusa kezdődött meg velük, amint ez majd visszatekintve kiderülhet. Legalábbis valami radikálisan újszerű dikcionalitás bukkant fel bennük egyszerre az életmű szerteindázó, ám az utóbbi időkben és az újabb napvilágot látott gyűjteményekben mintha minden széttartás ellenére is meglehetősen egységesen szabályosulni/„verstanosulni”/dalszerűsödni látszó lírai vénához képest. Mindkét lehetőség súlyos kérdést vet fel.

IX. Vajon mi a kínosabb, ha a szerző eddigi leggyengébb, netán legkevésebb jellemző, vagy éppenséggel a legkiválóbb verseskönyvét véljük megjelenítődni a nemrégiben közreadott „KAFafisz-korpusz” alakjában?

5a. Szűrőpróbaszerű mintavételek lehetségesek. Például az *És fölkönyököltem, elnyújtóztam a hálófülkék gyűrt fekhelyein* címmel a Kovács-féle könyv 153. oldalán olvasható vers alábbi felütését – „Amikor rendszerint bementem a szomszédos örömházba, / sohasem maradtam abban a teremben, amelyben bizonyos / rég bevált rítusok alap-

6 Az *Aranyos vitézi órák* című 2002-ben megjelent kötetben, amely prózai-elvi betétje, amolyan *belső fülszövege* értelmében palimpszesztusokat és palinódiákat tartalmaz, található egy „Kavafisz ismeretlen verseiből” is. *Palatinusi gúnydal* című vers mármost nem szerepel a *Hazatérés Hellászból* lapjain, ami arra vall, hogy az abban szereplő művek közé nem illik Kovács András Ferenc szerint; utóbbiak tehát valóban nem pastiche-ok, palimpszesztusok. Palinódiák viszont bizonyos szempontból már lehetnek: ha nem is éppen ellendalok, tükrösképszerű retorikus visszatáncolások valamely szerkezetektől, azért átalakító, átalakuló visszaénekléseknek elmennek, a módosulás-bővítés legalább részleges szemantikai, dikcionális-nézőpontbeli eltolódást idéz elő bennük. Esetleg stílárís szatírákként is gondolhatnánk rájuk, amelyeknek nem egyes darabjai, hanem sorai, sokaságuk, összességük kelti(k) fel a groteszk hatást (vö. *Az überallesbadeni sertésvész* kötet alcímével), s csak az a kérdés, hogy miféleképpen Kovács András Ferenc szándéka szerint, általa mennyire uralt regiszterekben.

ján csakis a magasztalt, / csakis az elismert szerelmeket celebrálják” – Déri Balázs egyik nagyon is fegyelmezett, minimálprogramos átültetésének megfelelő részletével összevetve⁷ nyilvánvaló lesz, hogy Kovács András Ferenc oldottságot-pongyolaságot érvényesítve valamiféle saját képre formálta a nyersanyagnak tekintett eredeti szövegmunkákat – ám ez a kép *egyik* eddigi lírai arcmásához (nem „maszkot” mondunk!) sem tartozik. A fenti részlet Dérinél hangzik: „Házába a gyönyörnek mikor beléptem, / nem maradtam abban a szalonban, ahol elfogadott / szerelmek egy bizonyos rend szerint ülnek ünnepet” (*És ágyukhoz járulva lefeküdtem* [Κ1 ακολουπησα και πλαγιασα στες κλινες των] = KAVAFISZ, *Alexandria örök*, 216), és még csak enyhe burjánzás produkálódását mutatja fel kontrasztosan, míg az *Antonius vége* [Το τελος του Αντωνιου] Kovács kezén *Antonius bukásaként* ugyan csak irodalmibb változatot ígér, ám nem csak a „szövegűség” szűkségszerű érdekessége csiszolódik itt el az olvadákonyság túlzott simasága és agyondíszítettsége felé, hanem a kiindulópont kontrasztjában az sem ad átütő élményt, (a)hogy itt már tényleg egy bizonyos „KAFafisz” dolgozik. Párhuzamba állítva az egymáshoz rendelhető szövegrészeket, egyben hasonló vizsgálatok százait elgondolva, ki kell mondanunk: feltehetően nem is annyira „átültetőként”, mint inkább eredeti alkotóként kell eljárása minden következményét, esetleg ódi-umát viselnie azon mennyiségileg-szellemileg igen gazdag, komplett és kompakt szövegösszesség kialakítójának, publikálójának, amelynek címe: *Hazatérés Hellászból*. Mert vállalkozásának önértéke, úgy tűnik fel, nem egyszerűen homályos, de – éppen ezért – két(ség)es is.

De amikor hallotta, hogy sírtak az asszonyok,
és nyomorúsága miatt hogy gyászolták:

keleties taglejtéssel a ház asszonya,

és a cselédlányok elbarbárosodott görögiükkel,

Hallván, hogy őt siratják már sikoltozón,
s boldogtalan balsorsán hosszan eljajonganak
sírásba bágyadt, búban elpuhult, lágy asszonyok –
porba borulva, széles, egyiptomi gesztusokkal,
íziszi mozdulatokkal a Napkelet éke, az Úrnő –
s ében rabszolgálynok, fénylő bőrű cselédek
zokognak érte barnán, barbári módra megtört,
romlott, görög szavakkal – s hallván siránkozásuk,
lelkében fájdalommal, váratlanul fölébredt,

7 Ez saját megfogalmazása szerint nem más, mint egy a kavafiszi „rímes vagy rímtelen, változó, de többé-kevésbé szabályos szótagszámú jambikus versek szabadverses átültetései” közül (DÉRI, *I. m.*, 275).

a büszkeség a lelkében	fölkapta göndör, szép fejét a férfigóg,
feltámadt, megcsömörlött itáliai vére,	s önnön, Itália-szült véréből undorodottan,
és idegennek és közömbösnek tűnt neki,	már idegenné lett, közönyösnek tűnt neki minden,
amit addig vakon imádott –	mind, amit addig annyira elvakultan imádott –
egész féktelen alexandriai élete –,	mértéktelen, meggondolatlan, oktalan jólétét,
	féktelen életvitelét az éjben, a víg Alexandriában –
és így szólt: „Ne sirassák! Nem illik az ilyesmi.	s rászólt a drága jajveszékélőkre: „Ne sirassátok őt
Inkább magasztalni kell,	tovább... Hozzá jajongás, könny, sópáncodás
aki nagy uralkodó volt	sehogy sem illik – csak magasztalás talál nevéhez,
és annyi meg annyi kincset szerzett.	s elragadtatás. Inkább dicsérni illenék a hadvezért,
	hiszen nagy úr volt s hős uralkodó bizonyval ő,
	ki számolatlan hódított meg számtalan, becses javat,
	szerzett jogot, s lebírt dicső, királyi házakat.
És most ha elbukott, nem megalázva bukik el,	De most, ha már megíratott, hogy elbukjon,
hanem mint római, rómainak legyőzve.”	hulltában sem lesz halk, szerény, alázatos,
(<i>Antonius vége</i>)	ha bukni kell, ha elrendeltetett, úgy pusztul ő,
	múltán miként igaz, legyőzött római,
	akit legyűrt a sors, s egy másik római.”
	(<i>Antonius bukása</i>)

5b. Nincs helyünk további „KAFafisz”-textusok és a nekik megfelelő Déri-fordítások összevetésére, ám igazság szerint nem is akad sokkal több közös darab a versgyűjtemények anyagában. A két kötet között az újjörögül egyébként szintén (?) nem olvasó értelmező figyelmes rá- és áttekintése szerint elenyésző az átfedés.

X. Okafogyottá válik-e így gyanúnk, miszerint a KAFafiszok akár Déri Balázs-(nyers)fordítások könnyű- és ügyeskezu, szabad(os) felragadásai is lehetnek?

5c. Alapjában igen, ámbár tényleg inkább csak azért, mert a két vállalkozás között valóban elenyésző az átfedés, annak ellenére, hogy a kötetek készülni időszaka nagyjából egybeesett...

ZSÁVOLYA ZOLTÁN